

## Humle i Sörmland - HANS-ERIK WANNTORP

*Sannolikt från början utkommen från de allmänt förekommande humlegårdarne-  
.Thedenius, Flora öfver Uplands och Södermanlands  
fanerogamer och bräkenartade växter 1871)*

*Således nog idiokorofyt. (Malmgren,  
Västmanlands flora 1982)*

I Sörmland är humle ganska vanlig. Under inventeringen har vi funnit den i en fjärdedel av alla nu rapporterade kvadranter (225 stycken). Den är också ganska jämnt spridd över landskapet, även om den tycks vara vanligast i väster.

### Miljö

De allra flesta fynden har gjorts intill äldre bebyggelse, krypande i stenrösen och snår eller bland nässlorna vid ladugårdsväggen. Men humle förekommer också ibland i en helt annan miljö, i fuktiga askogar vid bäckar eller sjöar, ibland långt från bebyggelse. Så växer den t ex här och där vid Mälarens stränder. I den fuktiga, näringsrika jorden trivs humlen verkligen och klättrar ofta mer än tio meter upp i träd-kronorna. Man kommer gärna att tänka på exotiska urskogsmiljöer när man ser humlelianerna fulla med häng-en, klängande högt uppe i träd-kronorna.

Men hur är det med humlen i Sörmland egentligen - är den vild eller förvildad?

Som framgår av citaten ovan har olika författare haft olika åsikter om denna

fråga (idiokorofyter är enligt Malmgren "vegetationens urbefolkning"). Genom det förnämliga material vi fått in genom sörmlandsinventeringen kan vi nu undersöka detta på ett sätt som tidigare varit omöjligt.

### Vild under värmetiden

Låt oss först gå tillbaka och se lite på äldre tider:

Det verkar alldeles klart att humle förekommit vild i Sörmland, för flera tusen år sedan, under värmetiden. Från den tiden har man funnit pollen i flera sörmländska sjöbottnar. Är männen en del av de nutida förekomsterna rester av denna tidiga förekomst?

### Odlad sedan medeltiden

Vi vet att humleodling förekommit i Sverige sedan medeltiden. I kung Kristoffers landslag från 1442 stadgas att humlegårdar skola av landsbo underhållas. I 1734 års lag ingick samma stadgande som var i kraft ända till 1860. Då hade väl redan humleodlingen avtagit, men här och där fortgick den åtminstone fram till sekelskiftet.

Åtminstone under 17- och 1800-talen odlade man endast honhumle, som

förökades genom delning. Vi vet att man odlade flera sorter, som skilde sig i hängets färg ("vit" och "grå"), tidighet, härdighet och bördighet.

#### **Vild eller förvildad?**

Det är alldeles klart att nästan all nutida humle är rester efter igenlagda humlegårdar. Dit kan vi räkna alla fynd vid hus och tomter. Men hur är det med strandskogarnas och bäckravinernas humle? Man har antagit att endast honhumle varit odlad. Förekomst av bestånd med båda könen borde då tyda på ursprungligt vilda förekomster. För att få klarhet i detta har vi ju i våra inventeringslistor särskilt noterat alla fynd av hanhumle. Ännu har bara 15 inkommit. Av dessa visar sig dock nästan alla vara klara odlingsrester invid bebyggelse.

Hanhumle har alltså tydligen förekommit i odling trots sin "onyttighet".

Däremot visar sig de flesta "naturliga" förekomster bestå av honhumle som förökar sig vegetativt med jordskott. Så är det t ex med alla "vilda" humleförekomster på Mälarens öar och stränder.

På tre lokaler växer hanar och honor tillsammans i "naturlig" miljö (Trollesund i Ludgo, Hönstorp i Stora Malm och vid sjön Viren i Östra Vingåker). Lokalerna ligger alla i anslutning till äldre bebyggelse och på gammal kulturmark. Genom skriftliga belägg vet vi att humle odlats alldeles i närheten av den första lokalen redan under 1600-talet.



Fig 1. Humle. Teckning: Bengt Nicolson.

Vi har alltså följande mönster:

### **Sammanfattning**

1. Trots vad som påstås är alltså nästan all hanhumle i Sörmland tydliga odlingsrester.
2. De flesta till synes vilda förekomster utgörs av kloner av honhumle, som alltså kunnat spridas till naturliga, ibland avlägsna lokaler.

### **Citerad litteratur**

- Agelin, F. 1921: Några växtfynd i Norrtäljetrakten. Svensk Bot. tidskr. 15: 270-271.
- Almquist, E. ms: Opublicerade manuskript av Erik Almquist, förvarade på handskriftsavn, Uppsala univer-

3. De "blandade" lokalerna ligger nära gammal bebyggelse.

### **Slutsats**

Den enklaste förklaringen till våra data är att samtliga nutida humleförekomster i Sörmland har sitt ursprung i gammal odling, alldeles som Thedenius en gång antog. I andra landskap har förekomsterna ännu inte analyserats närmare.